

Met fotovallen op zoek naar de wilde kat

Jaap Mulder

Nu er steeds meer berichten en artikelen verschijnen over het vóórkomen van wilde katten in Nederland, vond de Provincie Limburg het hoog tijd dat er eens goed gezocht werd naar dit geheimzinnige zoogdier. Dat resulteerde in een kortlopende, intensieve inventarisatie van de bossen in het meest zuid-oostelijke puntje van Nederland. Gekozen werd voor het gebruik van de 'fotoval', waarbij een camera een foto maakt als zijn sensor een beweging registreert. De methode wordt in de tropen veel toegepast, vooral in moeilijk terrein, in het donker en bij schuwe dieren. Met een mooi resultaat.

Oorspronkelijk kwam de wilde kat *Felis silvestris* voor in de bossen van heel Europa, noordelijk tot en met Schotland en Denemarken. Door de ontbossing en vanwege bestrijding door de mens verdween hij op heel veel plaatsen. In West-Europa overleefde hij ternauwernood in Schotland, terwijl in de Ardennen, Noord-Oost Frankrijk, het Pfalzerwald en de Eifel nog wel een redelijke populatie aanwezig bleef. Al in de jaren zeventig werd uit de Ardennen gemeld dat het daar goed ging met de wilde katten en dat de populatie zich zelfs uitbreidde. Ook uit de Duitse Eifel komen goede berichten. Daar deed Manfred Trinzen uitgebreid onderzoek naar de wilde kat, met zenders, maar ook met een door hem ontwikkelde inventarisatiemethode. Hij plaatste fotovallen in het veld, van het beproefde merk Trailmaster, en sloeg vóór de lens een 'lokstok' in de grond. Dat was gewoon een ruwe lat uit de bouwmarkt, met een paar druppels van een voor katten bijna onweer-

staanbare lokstof, valerianolie. De katten bleven vaak minutenlang voor de camera hangen, wreven hun lichaam tegen de stok aan, likten er soms zelfs aan, kortom, ze lieten zich mooi fotograferen, zo mooi dat soms individuele herkenning mogelijk was. Ook bleven veel haren aan de ruwe lat hangen, wat DNA-onderzoek mogelijk maakte. Zo kon Manfred grote gebieden op het voorkomen van de wilde kat inventariseren.

Het Vjlenerbos bij Epen staat in verbinding met de bossen in de Noord-Eifel. Foto: Jaap Mulder

Omdat het zo goed gaat met de samenhangende populaties in Ardennen en Eifel, kon het niet anders of de wilde kat moest ook Nederland gaan bereiken. Daarom kreeg hij al in 1996 een beschermd status. Aangezien de wilde kat in zijn voorkomen sterk aan bos gebonden is, gaat het uitbreidingsproces waarschijnlijk vooral via bosgebieden. In Zuid-Limburg is het grootste boscomplex het Vijlenerbos, van Staatsbosbeheer. Dat staat in directe verbinding met het nog grotere Aachenerwald, dat weer via een paar kleinere bosgebieden als 'stepping stones' contact heeft met de bossen van de Noord-Eifel, waar met zekerheid wilde katten voorkomen. Van het Aachenerwald is dat (nog) niet bekend. Als de wilde kat al in ons land rondstapt, dan moet het wel in het Vijlenerbos zijn, was de voor de hand liggende gedachte. Maar dat pakte anders uit...

Fotovallen

Een zoektocht op internet onthulde een ruime keuze aan waterdichte, makkelijk toepasbare 'wild-life cameras', ontwikkeld voor de Amerikaanse jager. Voor het onderzoek schafte de provincie tien camera's aan van het goedkoopste type, de Stealthcam MC2-GV, via de website van National Geographic. Dit type werkt nog met ouderwetse filmrolletjes, maar is klein en dus goed te verbergen,

Een fotoval, de Stealthcam MC2, onderaan een boomstam, zo goed mogelijk gecamoufleerd. Foto: Jaap Mulder

en bovendien zeer goedkoop (ongeveer €100 all-in), waardoor eventuele diefstal niet zo'n probleem zou zijn. Daarnaast schaften we vijf digitale camera's aan, en wel het type Moultrie Digital Game camera 200, voorzien van een extra SD-geheugenkaart. Beide typen hadden zo hun problemen, maar na een week ervaring viel er goed mee te werken. Uiteindelijk beviel de goedkope, analoge camera in de praktijk nog het best, al moesten de (meestal dia-)filmrolletjes er in een lichtdichte foto-wisselzak uit worden gehaald, omdat het terugspoelen niet goed werkte.

Hoe te werk gaan?

Bij het plaatsen van de camera's in het bos hield ik er allereerst rekening mee dat ze uit het zicht hingen van een pad, om diefstal te voorkomen. Vervolgens was een goede spreiding over het bos belangrijk, om de trefkans zo hoog mogelijk te maken. Ook lette ik zoveel mogelijk op de nabijheid van voor katten interessante plekken: ruige graslandjes met veel muizen langs de bosrand, dassenburchten (die wel eens als slaapplek worden gebruikt), omgevallen bomen en dichte ruigtes. Tenslotte werd een camera altijd binnen enkele meters van een duidelijke wissel ('dierenpaadje') gezet, maar zonder dat die in beeld kwam. Het was niet de bedoeling om alle passerende dieren te fotograferen, maar om met de geurstof specifiek de katten van de wissel af te lokken tot voor de camera.

De camera's werden aan de voet van een boom vastgeschroefd, zo onopvallend mogelijk door een camouflage met mos, dode takken, hulstakken, varens en dergelijke. Twee of drie meter ervoor werd een stuk van een boomtak in de grond geslagen, waarvan het uiteinde met een scherp mes was bewerkt om zoveel mogelijk haren te kunnen 'vangen'. Zo'n paaltje gemaakt van een boomtak ziet er op de foto's een stuk natuurlijker uit dan de 'Trinzen-lat' uit de bouwmarkt. Op en langs de top druppelde ik wat van de valerianolie, maar ook smeerde ik enkele druppels op een tak of stam erboven, zo hoog mogelijk, om de geur goed te verspreiden. Meestal werd de camera zo geprogrammeerd, dat bij elke activering drie foto's na elkaar werden genomen. Daarna reageerde de sensor een minuut lang niet meer op beweging.

De auteur druppelt een beetje valerianaolie op het lokpaaltje. Het leitje geeft locatie en datum, om de daaropvolgende foto's van dieren aan de juiste locatie te kunnen blijven koppelen. Foto: Jaap Mulder

Het nachtleven openbaart zich

Iedere week verplaatste ik de vijftien camera's naar nieuwe plekken, omdat het werk in de Eifel uitwees dat er na een week zonder kattenbezoek nog maar zelden eentje opdook, hoewel de lokstof na een week, zelfs met veel regen, door mij nog steeds goed te ruiken was. Zo werd in november en december

2006 in enkele weken het hele Vijlenerbos afgewerkt, plus wat kleine bosjes in de aangrenzende valleien, zonder een spoor van een wilde kat. Van alles kwam er voor de camera. Bijna overal reeën *Capreolus capreolus*, die vaak ook geïnteresseerd aan het paaltje roken. Dassen *Meles meles* waren een goede tweede, en ook zij vonden de geurstof blijkbaar aantrekkelijk. Huiskatten *Felis catus*, waarvan de cyperse uiteraard zeer kritisch werden bekeken, stonden qua aantal op plaats drie. In hoeverre

het toeval was weet ik niet, maar de dertien plaatsen waar huiskatten werden gefotografeerd lagen altijd aan de rand van het bos, of in kleine bosjes. Zaten er haren aan het paaltje, dan ging de adrenaline stromen: misschien een wilde kat? Dan is werken met die ouderwetse analoge techniek frustrerend, want diafilms ontwikkelen kost twee dagen.

Alle andere grotere zoogdieren kwamen ook langs: vos *Vulpes vulpes* (12x), haas *Lepus europaeus* (1x), konijn *Oryctolagus cuniculus* (8x), steenmarter *Martes foina* (5x), wild zwijn *Sus scrofa* (4x) en eekhoorn *Sciurus vulgaris* (1x). Trouwens, ook mensen, een hond en een koe. Vossen en steenmarters stonden altijd alleen maar op de eerste foto, die reageerden blijkbaar direct op de flits of op het geluid van de doordraaiende film. Bij reeën, dassen, katten en konijnen was dat niet zo, die stoorden zich nergens aan. Slechts op één foto stonden muizen, en wel twee (grote?) bosmuizen. Blijkbaar zijn de sensoren van deze camera's niet erg gevoelig, en dat kwam voor dit doel wel prettig uit. Eén van de mooiere foto's was die van een wild zwijn dat drie kleine, pasgeboren jongen meevoerde. Dat was erg vroeg, op 28 november al. Normaal worden de vroegste jongen pas eind januari geboren. Wellicht is het goede mastjaar hiervoor verantwoordelijk.

Wild zwijn met drie kleine jongen, 28 november 2006. Wilde zwijnen leken niet geïnteresseerd in de lokstof, maar kwamen waarschijnlijk toevallig langs. Foto: Jaap Mulder

Een steenmarter markeert het paaltje met zijn anaalklier. Blijkbaar is ook voor hem de valeriaangeur interessant. Foto: Jaap Mulder

Marters

Ook een steenmarter liet zich prachtig fotograferen. De handstand waarmee hij de geurplek op het paaltje markeert, onderscheidt hem duidelijk van een boommarter. Steenmarters markeren met hun anaalklieren, boommarters met een klierveld op de buik. Boommarters zie je dus met hun buik over dode takken of andere objecten wrijven, om hun geur af te geven. Helaas liet geen enkele boommarter zich voor de camera zien. Er zijn ook al lang geen betrouwbare waarnemingen in Zuid-Limburg gedaan. In de Eifel kwamen boommarters, nieuwsgierig als ze zijn naar afwijkende geuren, regelmatig naar de lokstokken toe. Het feit dat dit intensieve onderzoek, met gemiddeld meer dan 60 fotoval-nachten per 100 ha bos, geen enkele boommarter opleverde, betekent dan ook dat er met 99% zekerheid geen boommarters aanwezig waren.

Toch nog de wilde kat!

Na het Vijlenerbos en omgeving, was er nog wat tijd over. Zouden we Bovenste en Onderste Bos er ook nog even bij doen? Kon geen kwaad, en medewerking van Natuurmonumenten was snel geregeld. Deze twee bossen zijn niet zo

groot, zodat we met twaalf camera's in een week klaar waren. Alsof ik er een voorgevoel van had, had ik een bepaalde plek in het Bovenste Bos ('locatie 72') van te voren al uitgebreid gefotografeerd: een boomruïne in een verder nogal kaal bos. Bij controle zat het paaltje vol haren, en het filmpje was vrijwel helemaal vol. De ontwikkelde film toonde eerst een bezoek van een vos, en daarna 18 foto's van een onmiskenbare wilde kat (ook die op de cover van dit nummer). Zes minuten was hij ter plekke gebleven, uitgebreid kopjes gevend aan het paaltje. Uiteraard werden de foto's nog voorgelegd aan Manfred Trinzen, maar er was duidelijk geen enkel kenmerk dat de determinatie tegensprak. De dikke, kenmerkend getekende staart, het roze neuspuntje, de smalle rugstreep, de lange vacht en dikke bakkebaarden, de vage flanktekening: niets op aan te merken. DNA-onderzoek moet nog plaatsvinden, maar zal de determinatie ongetwijfeld bevestigen. Overigens is er veel verwarring over de verschillen tussen wilde kat en cyperse huiskat, en ik hoop daar nog eens duidelijkheid over te kunnen verschaffen.

Relevantie

Hoe belangrijk is deze vondst? In feite is het niet meer dan de constatering dat er wel eens een wilde kat in ons land rondloopt, naast de immigrant

'Locatie 72', een boomruïne in een verder vrij kaal stuk van het Bovenste Bos, waar later de wilde kat werd gefotografeerd. Vrijwel exact in het midden is het paaltje met leitje te zien, de camera zit vrijwel onzichtbaar tegen de liggende stam geschroefd. Foto: Jaap Mulder

Twee aan elkaar gesmede foto's bij hetzelfde lokpaaltje gemaakt, die de onderlinge grootte-verhouding laat zien tussen vos en wilde kat. Zowel vossen als katten kunnen trouwens nogal variëren in grootte.

Foto: Jaap Mulder

die in oostelijk Brabant werd gevangen en weer losgelaten. Toch is het opmerkelijk dat het met zo'n korte maar intensieve inventarisatie lukt om een wilde kat te vinden, dat kan nauwelijks toeval zijn. In januari was ik in de gelegenheid de methode eens uit te proberen in een echt wilde katten-land, de Franse Argonne. Met acht camera's, verspreid over zo'n 4000 hectare bosgebied, verkreeg ik in vijf nachten tijd zo'n veertig foto's van minstens zes verschillende katten, op vijf van de acht plekken! Dat is andere koek. We moeten ons dan ook niet voorstellen dat we in de toekomst te maken gaan krijgen met grote aantallen wilde katten in Limburg. Daarvoor is er momenteel nog te weinig bos, dat bovendien ook nog erg versnipperd is, al wordt daar wel aan gewerkt. Uit onderzoek met zenders in de Eifel blijkt, dat wilde katten daar activiteitsgebieden hebben van 400 tot 2500 ha, de wijfjes hebben gemiddeld kleinere leefgebieden dan de mannetjes. Op één plek kunnen echter veel wilde katten rondlopen, ze sluiten elkaar niet uit. Manfred Trinzen ving in zijn onderzoeksgebied tien verschillende wilde katten waarvan de activiteitsgebieden elkaar allemaal minstens voor een deel overlappen. Voor optimale gebieden worden populatiedichtheden opgegeven van twee tot vijf wilde katten per 1000 ha, voor randgebieden (zoals Zuid-Limburg) een tot drie per 1000 ha. Het hele Vijlenerbos, dat overigens qua biotoop erg geschikt lijkt voor de

wilde kat, meet slechts 850 ha, en zou dus maximaal twee-en-een-halve wilde kat kunnen huisvesten... We moeten dus bijzonder zuinig omspringen met onze zeldzame wilde katten. Bij zichtwaarnemingen is het onderscheid tussen een cyperse huiskat en een wilde kat moeilijk; afschot van een in de natuur rondlopende cyperse kat brengt daarom een groot risico met zich mee op het per ongeluk doden van een wilde kat.

Met dank aan:

- Paul Voskamp, Provincie Limburg, voor het idee en de opdracht
- Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten voor toestemming
- Denis, Cridi, Kristof, Piet en Fia voor onderdak
- Musch & Tinbergen voor de wisselzak
- Manfred Trinzen, Ingrid Büttner & Darius Weber voor advies en hulp
- Hubert van Loo, WBE Grensland, als contactpersoon met de jagers.

Verder lezen?

- Canters, K.J., J.B.M.Thissen, M.A.J. van Diepenbeek, H.A.H. Jansman & K. Goutbeek, 2005. The wildcat (*Felis silvestris*) finally recorded in the Netherlands. *Lutra* 48(2) :67-90.
- Diepenbeek, A. van, 2006. Een wilde kat in huis. *Zoogdier* 17(2) :6-8.
- Trinzen, M., 2006. Zur Ökologie der Wildkatze *Felis silvestris* in der Nordeifel. *LÖBF-Mitteilungen* 2/06 :2-5.
- Wijsman, H., 1998. Op bezoek bij de wilde katten van Thüringen. *Zoogdier* 9(3-4) :20-22.

Jaap Mulder

Bureau Mulder-natuurlijk

De Holle Bilt 17

3732 HM De Bilt

muldernatuurlijk@gmail.com

www.mulder-natuurlijk.nl

